

11. Мазило І.В. Залізничники на відбудові мостів через ріки України 1943 – 1944 І.Мазило // Сторінки воєнної історії.: Зб. наук статей- 2006.- Вип. 10. – Ч. 2. – С.359 - 364
12. Сталинская магистраль – 1944 . – 17 февраля
13. ЦДАГО України, ф.1, оп.77, спр.234.- 97 арк.
14. Мазило І.В.Залізничний транспорт України в період війни і перші повоєнні роки / І.Мазило,О.Бровар, О. Буцько.- Київ:Видавництво «Наукова думка» , 2011. – 939 с.
15. ЦДАГО України, ф.1, оп.77, спр.7.- 96 арк.
16. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України),ф. Р – 2, оп.7, спр.125.-259 арк.
17. ЦДАГО України, ф. 1, оп.77, спр.125.- 110 арк

Mazylo I. V. Reconstruction and Renovation of Prydniprovsk Highway in 1943 – 1945

The article shows the regional aspects of Ukrainian railway transport in the period of its revival.

Keywords: Prydniprovsk railroad, Dnipro (Dnipropetrovsk), Zaporizhia and the territory of their region, reconstruction, railroad.

Мазыло И.В. Восстановление и возобновление работы Приднепровской магистрали в 1943 – 1945 гг.

Статья раскрывает региональный аспект восстановления железнодорожного транспорта Украины в период его возрождения.

Ключевые слова: Приднепровская железная дорога, гг.Днепр (Днепропетровск), Запорожье и территория их областей, восстановление, железнодорожный транспорт.

Статтю подано до редколегії 17.01.2017 р.

УДК 94(477=411.16):271.4-788-41УГКЦ]»1941/1944»

Ю.Р. Скіра

ПЕРЕХОВУВАННЯ ФАЇНИ ЛЯХЕР МОНАХАМИ ТА МОНАХІНЯМИ СТУДІЙСЬКОГО УСТАВУ ПІД ЧАС ГОЛОКОСТУ

У статті розглядається порятунок Фаїни Ляхер під час Голокосту монахами та монахинями Студійського Уставу. Автор, для висвітлення цього питання, зупиняється на ключових моментах життя Фаїни Ляхер, аналізує роль середовища, родинних відносин, простежує етапи переховування, мотиви учасників та методи, які вони застосовували. Особливий акцент робиться на питаннях еволюції світогляду Фаїни Ляхер, що завершився її вступом до Святопокровського монастиря Студійського Уставу. Автор дійшов висновку, що історія Фаїни Ляхер завдяки наявності джерел різного типу найкраще відображає процес переховування єврейської жінки монашима спільнотами Греко-Католицької Церкви у роки німецької окупації.

Ключові слова: Голокост, переховування, покликання, монастир, Студійський Устав.

Тема долі пересічних євреїв, які були врятовані монашима спільнотами Греко-Католицької Церкви під час німецької окупації, залишається неопрацьованою в українській історіографії. Складність її дослідження полягає у практичній відсутності джерел. Усього декілька людей залишили свої спогади [1]. Врятовані були здебільшого дітьми, тому з часом забули або ж, через біль минулого, не згадували про ці події. Проте були такі, які намагалися, як наприклад родина Штернів, підтримувати контакти зі своїми рятівниками, в даному випадку ігуменею Йосифою (Вітер) [2, арк. 26]. Інші ж допомагали матеріально [3, с.8]. Такі, як Курт Левін і рабин Давид Кагане, подавали свідчення на судових процесах, як у випадку ієромонаха Германа (Будзінського), коли радянська влада закидала нескореному духовенству підпільної Церкви колаборацію з нацистами [4, арк. 186; арк.191]. Моделі поведінки були різними. Особливої уваги заслуговує історія єврейської дівчини Фаїни Ляхер, яку переховували на різних етапах члени ОУН, а на останньому – сестри Студійського Уставу в своєму дочерньому домі в селі Уневі (тепер Перемишлянський район Львівської області) та Святопокровському монастирі в селі Якторові (тепер Перемишлянський район Львівської області). Після завершення німецької окупації Фаїна Ляхер не покинула своїх рятівників, а сама стала монахинєю Студійського Уставу і розділила долю Катакомбної Церкви.

Залишені письмові свідчення та інтерв'ю являють собою цінну джерельну базу, за допомогою якої можна відтворити події Голокосту у типовому галицькому штетлі, яким були Перемишляни, простежити переживання і ставлення жертв до подій, що з ними відбувалися, дати відповіді на питання побуту й еволюції світогляду переслідуваних. Життєвий шлях Фаїни

Ляхер є унікальний тим, що пронизаний покликанням до монашого життя. Ще сповідуючи іудаїзм, вона відчувала щось, до чого є покликана, але ще не може досягнути. У процесі порятунку вона була охрещена і наприкінці німецької окупації вирішила вступити до монастиря. Це був єдиний випадок, коли під час Голокосту єврейська дівчина вирішила стати греко-католицькою монахинєю. Для розуміння цього вибору, потрібно проаналізувати ключові моменти молодих років Фаїни Ляхер і події Голокосту, які підштовхнули до її служінню Церкві.

Фаїна Ляхер народилася 13 січня 1917 р. у м. Перемишляни [5, с. 1]. Як зазначалося вище, на той час Перемишляни були типовим галицьким штетлом, містечком, в якому єврейське населення у кількісному відношенні переважало. У 1921 р. у ньому мешкало 2051 євреїв, які складали 50,1% населення міста [6, с. 17]. А у 1931 р. їх було вже бл. 3 тис. [6, с. 22]. Крім цього Перемишляни були відомим в Галичині осередком хасидизму [6, с. 16]. У контексті цього варто наголосити, що родина Ляхерів була віруючою. Провід у цьому належав матері Фаїни Мальвіні Ляхер. «Родичі виховували нас, крім мене було ще двоє братів, в релігійному дусі, особливо мама відзначалася глибокою вірою. Для неї був Господь Бог «альфою і омегою». Все, долю й недолю, щастя й нещастя приймала як волю Божу. Таку віру хотіла прищепити вона в наші серця, але наша віра обмежувалася виключно до зовнішнього виконання Закону Мойсея» [7, арк. 1].

Релігійність матері, її відданість іудаїзму, стала однією з причин, чому Фаїна не змогла вийти заміж [5, с. 23]. Під час свого навчання у гімназії вона покохала Володимира Заплатинського [5, с. 4], який походив з українсько-німецької родини [5, с. 22] і був членом ОУН [5, с. 5]. Вона ніколи не признавалася батькам про свої з ним стосунки [5, с. 16], проте саме він відіграв ключову роль у спасінні Ляхерів, адже домовлявся про місця їх переховування.

Важливим фактором у процесі порятунку Фаїни Ляхер було і те, що вона виросла і постійно перебувала в українському середовищі [5, с. 3]. З українцями «ми разом вчилися, разом розмовляли, разом спілкувалися, разом на свята ходили одні до одних...Я не відчувала, що я є чужа їм. Навпаки, вони мене оточили такою прихильністю і любов'ю, всі і інтелігенція, старші люди і молодь» [5, с. 4]. Фаїна Ляхер навіть дружила з дітьми місцевого греко-католицького пароха О. О. Ковча [5, с. 8], який потім, за хрещення євреїв та видачу їм метрик, був вбитий нацистами у концентраційному таборі Майданек [8]. Саме це українське оточення, друзі Фаїни спостерігаючи у листопаді 1942 р. тотальне знищення євреїв, розпочали пошук шляхів порятунку дівчини. Зародилася ідея переправлення її до Відня для праці на фабриці, де вже був товариш Володимира Заплатинського Василь Качуровський [5, с. 14]. Для цього потрібні були документи, ключовим з яких була метрика про хрещення. За сприянням заступника старости Перемишлянського повіту д-ра Ткачука [5, с. 14] парох с. Осталовичі (тепер Перемишлянського району Львівської області), отець-декан Іван Луцишин, уділив Фаїні Святу Тайну Хрещення і видав метрику на ім'я Анни Мирки з села Прибина (тепер Перемишлянського району Львівської області) [5, с. 16]. Але за порадою знаного у Перемишлянах єврея, який передбачав майбутнє, Фаїна, а відтепер Анна, відмовилася від реалізації цієї ідеї через небезпечну дорогу [5, с. 17].

Фаїна (Анна) Ляхер залишалася разом з єврейською громадою Перемишлян практично аж до кінця її існування. За цей час вона була свідком погрому в липні 1941 р., акції, під час яких мало не загинула. У квітні 1943 р. наближалася ліквідація гетто, а з ним і всіх євреїв, які ще були живі. Володимир Заплатинський черговий раз врятував її. Він працював заступником директора біржі праці в Перемишлянах і займався скеруванням робітників до Німеччини [5, с. 9]. Павло Чабан, житель с. Унева, одержав від Володимира Заплатинського звільнення, а взамін мав переховувати в себе Фаїну (Анну) Ляхер [5, с. 9]. Коли він одержав листа, який був сигналом, що має забрати дівчину, негайно прийшов до Перемишлян і привів Фаїну (Анну) до с. Унева [7, арк. 6]. Там її забрала до своєї хати сестра Павла Ольга, яка з чоловіком Іваном Чабаном зайнялися її укриттям. Але сумління не давало спокою дівчині і вона вирішила повернутися до батьків, яких залишила на смерть [5, с. 24]. Щоб не допустити цього, Іван Чабан запевнив її, що привезе батьків. Через два тижні Гавриїл та Мальвіна Ляхери уже були у схованці, де переховувалася Фаїна (Анна) [7, арк. 7].

Для Івана Чабана, який, як і Володимир Заплатинський, також був членом ОУН [5, с. 25], подібний досвід переховування не був першим. Молодша дочка Чабанів Ярослава Чабан у своєму свідченні зазначає: «Пам'ятаю з розповідей мами, що вони з татом переховували дві дівчини єврейки, учениць гімназії, але недовго, бо батьків тих дівчат забрали в гетто в Перемишляни і батьки дівчат самі забрали в гетто, подальша доля їх невідома» [9, арк. 1]. Для переховування Ляхерів Іван Чабан зробив досить цікаве укриття: «То була пекарня сільська, вимощена глиною підлога, і там щось пекли. А вони збудували таку кухню, лядою накрили. Те місце, де попіл, бляхою прикрили, щоби можна запалити вогонь. А ми всередині сиділи. Як не було нікого, то ми бляху відбирали, щоб можна було випростати голову. А як була якась

тривога, то вони клали бляху, вогонь (над нами бляха була гаряча), щоб минула небезпека» [5, с. 27].

Небезпека в с. Уневі була не так від німецьких облав і обшуків, як від декількох місцевих донощиків, які слідували за своїми сусідами. Це підтверджують дві групи джерел: свідчення Курта Левіна [10, s.148] і свідчення місцевих старожилів села [11]. Фаїна (Анна) перебувала у цій схованці шість місяців, а в грудні 1943 р. Іван Чабан сказав, що подальше переховування є неможливим, бо люди в селі почали здогадуватись про їх таємницю [7, арк. 10]. На той час Мальвіна Ляхер вже померла, а Гавриіл Ляхер погодився, щоб дочка перейшла на нове місце, а він залишився у Чабанів. Фаїна (Анна) не знала куди саме її доправлять, але через те, що від цього залежало життя її опікунів, вона погодилась [12]. Перед тим, щоправда, Володимир Заплатинський декілька разів відвідував її і сказав, що вона має перейти до монахинь-студиток в Уневі, бо він більше не зможе за нею наглядати, оскільки сам вже переховується від німців [13, с. 17].

Іван Чабан разом зі своїм швагром Галюком, який також був членом ОУН [5, с.25], перевезли увечері Фаїну (Анну) на санях до Святоуспенської Лаври Студійського Уставу. По дорозі йшли люди, тому чоловіки світили їм у вічі рефлекторами, щоб вони не бачили хто їде [5, с.26]. Іван Чабан залишив дівчину у розмовниці монастиря, незабаром туди прийшов брат Віталій (Матковський). З ним Фаїна (Анна) була вже знайома, оскільки він декілька разів приходив до Чабанів, знав про переховування Ляхерів і приносив на її прохання релігійну літературу [13, с.17], яку вона за власним бажанням читала. Саме Володимир Заплатинський попросив брата Віталія (Матковського) здійснювати нагляд за Ляхерами у Чабанів [13, с.17]. До нього він звернувся і за допомогою у подальшому переховуванні Фаїни (Анни). У цьому контексті варто зупинитися на питанні про відносини між чоловіками. Брат Віталій (Матковський) був лікарем і доглядав поранених бійців УПА [14, арк. 10]. У той же час Володимир Заплатинський був у СБ УПА, тому чоловіки часто контактували. Але брат Віталій (Матковський) не міг нічого здійснювати без відома настоятеля лаври ієромонаха Йосифа (Шестюка). Це була ключова постать у будь-якій діяльності студитів в Уневі. Для нього питання переховування євреїв не було невідомим. У сиротинці лаври на прохання архимандрита Студійського Уставу митрополита Андрея Шептицького переховувалися двоє єврейських дітей: Леон Хамейдес [15, арк. 12] та Оded Амарант [16, арк. 20]. Третім був Адам Даніель Ротфельд, якого студити привезли з Перемишля [17, арк. 15]. З відома настоятеля, студити приносили євреям, які переховувалися в довколишніх лісах, їжу [12]. Як засвідчить пізніше с. Марія (Ляхер), ієромонах Йосиф (Шестюк) «був милосердним до всіх, хто потребував помочі» [12].

Отже, брат Віталій (Матковський) «мовчки, скоро убрав мене в чорний довгий плащ, чоло овінув білим бандажом, наложив на голову чорну хустину; я була подібна до монахині, і сказав йти за собою. Я йшла з трудом, ноги відвикли від руху, – були як мертві, – а ніч така темна. Монах скерував свої кроки до другого будинку – де була церква. В дверях стояла висока монахиня, – в церкві було темно, тільки маленька оливна лямпочка кидала слабкий блиск на золотий образ Матері Божої. «Помолімся на нову дорогу», – шепнув монах, – клякнув, і монахиня також...»Вже ходім», – сказала монахиня; проводили мене якимось довгою дорогою, завели до високого будинку, що різнився від інших сільських хат. Ми ввійшли у теплу кімнату. «Це буде Ваша кімната», – сказала монахиня – тут собі спічнете, не бійтеся, нічим не журіться, – Матінка Божа нас охоронить» [7, арк. 11].

Будинок, до якого Фаїну (Анну) привела сестра Теодора (Мах) [18, с. 240; 19, с.53], був дочернім домом монахинь Студійського Уставу в с. Уневі. Там мешкало троє сестер: згадана с. Теодора (Мах), яка була настоятелькою, с. Моніка (Ребрина) [20, с.45-46] та с. Севастьяна [19, с. 55]. Сестри обслуговували церкву Успіння Пресвятої Богородиці на території Лаври, прали церковні ризи [5, с. 26]. Юридично будинок належав монахам-студитам [13, с. 12]. У міжвоєнний період, вони передали його сестрам-студиткам і там, зазвичай, мешкало троє монахинь [13, с. 12]. Така кількість була зумовлена покладеною на них працею – одна сестра обслуговувала церкву, друга вела дитячий садок, третя дім [13, с. 12]. Будинок був двоповерховий, на горі було три кімнати, внизу вітальня і великий зал, де збиралися до війни діти з села [13, с. 12]. Перед будинком було подвір'я, за ним – город і сад [13, с. 12].

Спочатку Фаїна (Анна) мешкала на першому поверсі, але згодом сестри задля більшої безпеки поселили її за клявзуру (клявзура – обмеження доступу світських людей тієї ж самої статі, що члени чернечої спільноти, до приміщень обителі та заборона доступу осіб протилежної статі до цих приміщень [детальніше: 21, с. 95-96]). Це відбулося за декілька днів до Різдва Христового на початку січня 1944 р. [7, арк. 11]. Між ними склалися добрі відносини. «Сестри мене оточили дуже великою любов'ю і дуже теплотою великою...відразу з перших днів я була «їхня». Я цілковито не то привикла, а злилася з ними і відразу вміла з ними молитися як треба з Часослова. Дуже швидко церковнослов'янську мову зрозуміла і з ними брала участь» [5, с. 31].

Варто наголосити, що у спогадах Фаїна (Анна) чітко говорить, що сестри не чинили жодних дій спрямованих на підштовхування її до Греко-Католицької Церкви [5, с. 32]. Вона сама одного разу попрохала про потребу сповіді і тоді сестри дали їй просто молитвеник, нічого не пояснювали [5, с. 32]. Настоятель Святоуспенської Лаври ієромонах Йосиф (Шестюк) та брат Віталій (Матковський) приносили їй духовну літературу, Життя святих, Святе Письмо, ознайомлювали її з християнством [12]. Отець-настоятель став її першим сповідником, бо до цього вона ніколи не сповідалась [12]. Він приходив до дочерного дому кожного дня, оскільки приносив хворій сестрі Севаст'яні (хворіла на туберкульоз [19, с. 55]) Святі Тайни [12]. Причащалася і Фаїна (Анна) [12]. Так тривало аж до її прийняття до Святопокровського монастиря Студійського Уставу в с. Якторові (тепер Золочівського району Львівської області) [12].

Про свій побут Фаїна (Анна) згадує: «З огляду на безпеку, я нігде ніколи не виходила, помагала сестрам у праці і мала нагоду багато читати» [7, арк. 28]. Сестри були дуже обережними. Коли одного разу до них прийшла жінка, яка мешкала в Уневі, Марія Рехтельни, а їй було дозволено заходити до клявзури, Фаїні (Анні) було наказано сховатися під ліжко, щоб зберегти таємницю [13, с. 18]. Проте був випадок, який дуже перелякав мешканців дочерного дому. Хтось із жителів Унева написав на Святоуспенську Лавру донос в Перемишлянське гестапо, що монахи переховують євреїв [5, с. 31]. Ті приїхали до лаври і вчинили обшук [5, с. 31]. Небезпека стосовно Фаїни (Ляхер) полягала у тому, що вона певний час працювала друкаркою у старости Перемишлянського повіту німця Сурвіра і її знали у лице місцеві жандарми і гестапівці [5, с. 31]. Про тодішню реакцію сестер вона згадує так: «Вони мене перебрали абсолютно в монашу одягу, з намітками, зі всім, дали мені окуляри і вишивала щось. А вони цілий день нічого не їли, не варили, тільки цілий час перед іконою Матері Божої молилися» [5, с. 32]. Небезпека минула, коли гестапо нічого не знайшовши в Лаврі повернулося, до Перемишлян.

У процесі переховування Фаїни-Анни в дочерному домі, в неї остаточно визріло і утвердилось бажання стати монахинєю. Це був не одномоментний акт. До цього її супроводжувала довга еволюція світогляду, потреба і покликання до чогось вищого. Почалося це ще з дитинства. Тоді питання стосувалося перш за все християнства. «Вже від раннього дитинства товаришками моїх забав були діти сусідів-християн. Часто забігала до їх хати, де на стінах висіли святі образи Ісуса Христа, Пречистої Діви Марії, дивилася на них і жаль мені було, чому у нас таких нема» [7, арк. 1]. «Під час молитви «Отче наш» і «Богородице Діво», яку відмовляли товаришки перед і по науці, я відчувала якийсь дивний жаль, чому мені невільно так молитись, чому мені не вільно витатися словами «Слава Ісусу Христу?»» [7, арк. 2].

Пошуки чогось невідомого, що кликало її, загострилися вже у гімназійні роки. «Земська любов, хоча й гарна і чиста, ставала більш природною і не приносила мені того щастя, не заспокоювала мого серця, яке тужило за чимось вищим, шукало чогось такого, чого не уміло само очеркнути, за чимсь правдиво ідеальним, надземським» [7, арк. 2]. Вже тоді вона вирішила, що сімейне життя не для неї і вона ніколи не вийде заміж [5, с. 23]. Римо-католицькі священники, з якими вона випадково зустрічалася, відчували, що вона йде дорогою, яка веде до християнства у майбутньому, але відкрито про це не говорили [7, арк. 2; 5, с. 6]. Це ж саме відчував і отець-декан Іван Луцишин, коли уділяв їй Тайну Хрещення. Він тоді сказав таке: «Дитино моя, я тебе знаю, – я бувала на вакаціях у них вдома, дуже в мене спомини гарні, – я тебе знаю, я тобі нічого не поясню. Ти є правдива християнка, і я уділяю тобі з чистим серцем Тайну Хрещення» [5, с. 15]. Після того, коли вона стала охрещена, в неї був ще один сумнів стосовно її нової віри, але він швидко минув [7, арк. 6]. Вже у Чабанів вона «попросила о молитовник і поволи навчилася «Отче наш», «Богородице Діво», «Вірую», «Помилуй мя Боже» і інших молитов. І щоденно, рано і вечір, їх відмовляла не з переконання, а чому, не вмію сьогодні сказати» [7, арк. 6]. Багато для її духовного зміцнення давали дискусії з батьком Гавриїлом Ляхером і прочитання літератури. Вона описує це так: «Батько, змучений терпінням, спав і в день і вночі, а я сиділа сама зі своїми думками. Якийсь голос потішав мене; говорив мені, що всім керує Господь Бог – Всемогучий, що те що діялося, що сталося, сталося з Його волі, що від Нього все залежить; що смерті немає і вона приходить тоді, коли її Господь посилає. Я відчула, що існує на світі якась одна, самотня Правда. І цю Правду я бажала цілим серцем пізнати. Одного разу приніс мені господар (Іван Чабан) до читання духовну книжку «Вічні Правди». Батько просив, щоб я читала наголос. Розділ про смерть і небо приніс велику втіху в тузі за мамою і братом. Я почала мучити батька запитаннями чи наша релігія також про це вчить; я хотіла знайти якнайбільше спільних обом релігіям точок і дуже раділа, коли їх знаходила. Рани в моєму серці кривавили, але душа була спокійна. Гор'яче бажання пізнати Правду збільшилось ще більше, коли батько, при читанні про «Вічні Правди» сказав: «Щось в тім мусить бути, що Христова віра царює в цілому світі вже стільки соток літ. Я б радо охрестився, коли б мав нагоду» [7, арк. 9].

У дочерньому домі після того, як Фаїна (Анна) висповідалася та майже щодня приймала Святе Причастя, і спостерігала за життям сестер, у ній відбулися остаточні переміни. «В серці зродилося нове бажання – любити Господа Бога понад усе, віддати Йому своє ціле нужденне життя. Монаше життя чаром своєї краси так сильно мене потягнуло, що хотіла зі сестрами залишитися вже назавсіді» [7, арк. 12]. Щоправда «одного разу прийшла мені думка, що коли мій батько залишиться живим, то моє місце при ньому, а коли Господь Бог його забере, то я маю залишитися в монастирі. В кілька днів після того я довідалась про смерть батька» [7, арк. 12]. Гавриїл Ляхер загинув в Уневі під час переходу з місця укриття при загадкових обставинах [5, с. 29]. Після цього життєва дорога остаточно скерувала Фаїну (Анну) до монастиря Студійського Уставу. Вона спитала сестру Севастьяну, як вступити до монастиря, коли вони залишились удвох, і та коротко відповіла, що потрібно написати листа матері-ігумені Йосифі (Вітер) [5, с. 33]. Коли всі сестри у дочерньому домі дізналися про таке рішення Фаїни (Анни), вони намагалися її попередити про майбутнє тяжке життя у монастирі, його ритм, говорили, що після окупації для молоді дівчини відкриються нові можливості [13, с. 18]. Але Фаїна (Анна) визначилася остаточно. Коли завершився Великий піст, з Святопокровського монастиря у с. Якторів прийшла сестра і принесла відповідь, в якій йшлося, що Фаїну (Анну) Ляхер прийняли на новіціат [5, с. 34].

З цього моменту у Фаїни (Анни) розпочалося нове життя серед сестер Студійського Уставу в Святопокровському монастирі, а з цим й останній, завершальний етап у переховуванні від нацистів. Коли вона одержала листа про прийняття на новіціат, вона одразу пішла пішки з Унева до Якторова (відстань 7 км) і як згадує, «в перший день Воскресіння Христового (1944 р.) переступила поріг Якторівського монастиря» [7, арк. 12]. «На Великдень 1944 р. мене перебрали в монашу одужу. Я пішла до церкви (Святого Миколая Чудотворця в с. Якторові) на Службу Божу з сестрами, то вже ніхто не приглядався до мене» [5, с. 34]. Сестра Хризантія (Гнатів), яка вступила в монастир на декілька місяців пізніше, згадувала свою зустріч з Фаїною (Анною): «Я весь час спостерігала за с. Марією (Ляхер) і не могла добачити хоч би маленької риси семітської раси. С. Марія (Ляхер) була завжди погідна, на рекреаціях весела, бажана в товаристві, мала прекрасний ліричний голос, чудово грала на фортепіано, розмовляла чистою українською мовою, дуже любила Шевченка і пісні на його слова» [13, с. 20]. Фаїна (Анна) ж пише таке про перші дні в монастирі: «Почалися перші дні новіціату. Кривава рана мого серця поволі гоїлася. Господь Бог забрав мені мою рідну, земську маму, але дав мені другу – духовну, в особі сестри-наставниці (с. Дарії (Канюки), яка своєю надзвичайною лагідністю і добротою найбільш мене до себе потягнули. Кожний їх крок, вчинок, думка, слово спрямовували молоді душі на стежку духовного дитинства до великої, безкорисної, неподільної любові Спасителя – Ісуса Христа, Господа Бога нашого. Їх щоденне життя, тихе й укритне, їх безупинна, незлитна жертва були і будуть для мене живою книгою, живим приміром правдивого монашого життя – правдивої любові Бога» [7, арк. 12].

Керівництво монастиря знало ким є Фаїна (Анна), тому задля її безпеки відразу, подібно як і в дочерньому домі, взяло її за клявзуру [13, с. 19]. Проте вони вже не були такі обережні, як під час переховування в Уневі. Про це свідчить наступний спогад с. Хризантії (Гнатів): «Одного разу німецьке військо розташувалося на майдані біля стайні (монастиря). В обід корови поверталися з пасовиська. Одна з них зробила непорядок біля військового намету. С. Андрея [19, с. 52] наказала Анні прибрати. Можна собі уявити, з яким страхом сповнила Анна наказ» [13, с. 19].

Будні Фаїни (Анни) проходили у постійній праці. Для неї, дівчини, яка виросла у міському середовищі і заможній родині, вони давалися непросто. Про них майже немає її спогадів, проте їх добре запам'ятала с. Хризантія (Гнатів). «Першого дня після свят, під час сніданку, наставниця Дарія (Канюка) [20, с. 45] призначала сестер до робіт. До городу з іншими сестрами призначили й Анну. Кожній сестрі призначено копати по два рядки буряків. Анна серед бур'янів не знала, котрий буряк. На поміч прийшла с. Моніка (Ребрина). Вона показала, як працювати, і сама весь час копала свої рядки і рядки Анни, яка залишалась позаду. Анну призначали до різних робіт: мити посуд в кухні, замітати келії-спальні, коридори, рефектар, аскетар, помагати в стайні» [13, с. 19]. Особливим викликом для Фаїни-Анни була робота із свійськими тваринами, оскільки вона їх боялася. «С. Андрея, відповідальна за стайню, наказала Анні позбирати яйця, що кури нанесли під жолобом корів. Анні було дуже страшно, бо корови фиркали ногами, хвостами відганяли настирливих мух. Злякавшись, Анна не наважилась одразу виконати розпорядження. С. Андрея посварила її і запевнила, що їй нічого не станеться. Іншим разом вона сказала Анні занести відро з їжею до кучі, для великої свині. Анна тільки вступила ногою до кучі, як свиня тут же своїм рилом захрюкала біля її босих ніг. Дівчина дуже налякалася, але сповнила наказ» [13, с. 19]. Фаїна (Анна) переборола свій страх і в подальшому звично виконувала покладені на неї господарські обов'язки у монастирі.

У липні 1944 р. німецька окупація завершилась. Фаїна (Анна) пережила Голокост і готувалася до наступного кроку у своєму житті. На Різдво Матері Божої відбулися її облечини. «Я дістала монашу одіж і це був перший, правдиво щасливий день в моєму житті. Я найшла своє щастя, якого шукала на світі і не знайшла, бо там його нема» [7, арк. 13]. Настоятель Святоуспенської Лаври ієромонах Йосиф (Шестюк), який опікувався Фаїною (Анною) в Уневі та щотижня приїжджав до Якторова сповідати і служити літургію, коли уділив дівчині облечини, був такий чутливий, що витирав сльози [12]. Вона ж думала, який він добрий батько [12]. На облечинах Фаїна (Анна) одержала ім'я Марія. Настоятелька хотіла дати їй ім'я Андроніка, але ієромонах Йосиф (Шестюк) заперечив і сказав, що їй належить ім'я Марія [13, с. 19].

У 1946 р. архимандрит Студійського Уставу ієромонах Климентій (Шептицький), який під час Голокосту був одним з головних виконавців доручення митрополита Андрея Шептицького у порятунку євреїв [22], приїхавши до Святопокровського монастиря, вислухав історію с. Марії (Ляхер) і задав їй лише одне питання – чи вона молиться за свій єврейський народ [12]. Вона була дуже здивована таким питанням і відповіла, що ні [12]. Він же сказав, що вона повинна молитися за свій єврейський народ, що це є її кровним обов'язком [12]. У цьому питанні і відповіді архимандрита відображалася повага, релігійна толерантність і співчуття, яку мали монахи і монахині Студійського Уставу до євреїв, яких вони рятували в період німецької окупації.

Варто зазначити, що історія Фаїни Ляхер є, на жаль, єдиною добре зафіксованою у джерелах історією єврейської жінки, яку рятували монахи і монахині Греко-Католицької Церкви. У всіх інших випадках існують лише фрагментарні спогади і свідчення осіб, які або переховували, або зустрічалися, жили поруч з переслідуваними. Фаїна Ляхер у свою чергу залишила декілька інтерв'ю, одне свідчення, яке було написане чотири роки після завершення німецької окупації, і постійно у розмовах з близькими людьми (як наприклад, з с. Хризантією (Гнатів) поверталася до цих подій. Через наявність цього матеріалу можна простежити Голокост у галицькому містечку і селі, ставлення монахів та монахинь Студійського Уставу до євреїв, яких вони переховували, проаналізувати методи, які вони для цього застосовували.

З іншого боку історія Фаїни Ляхер є дещо нетиповою через її покликання до монашого життя. Хоча слід зазначити, що історії кожного єврея, врятованого духовенством чи монахами спільнотами Греко-Католицької Церкви, були до певної міри унікальними. З огляду на атмосферу, традиції і дух тієї епохи, їх звернення за допомогою до них було вже кроком, на який погоджувалися одиниці, переборюючи в собі сумніви та упередження.

Фаїна Ляхер пережила всі небезпеки і заслуга в цьому належить великій кількості людей різного походження, різних професій і політичних поглядів. Разом їх діяльність уможливлювала порятунок родини Ляхерів. Релігійна толерантність, повага і співчуття були тими речами, які наповнювали цих осіб. А результатом цього стало спасіння Фаїни Ляхер, яка вижила під час Голокосту і передала свій досвід, який є цінним для розуміння діяльності Греко-Католицької Церкви у роки німецької окупації.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Див.: Левін К. Мандрівка крізь ілюзії / К. Левін – Львів: Свічадо, 2007. – 478 с.; Щоденник Львівського гетто. Спогади рабина Давида Кахане / Київ: Дух і Літера, 2003. – 267 с.; Chameides L. Strangers in many lands: the story of a Jewish family in turbulent times / L. Chameides. – Wethersfield, 2012. – 286 p.
2. Архів Святоуспенської Унівської Лаври, с. Унів (АСУЛ, с. Унів), ф. 15, спр. 14, т. 2. – Арк. 23-26.
3. Архів Інституту Історії Церкви Українського католицького університету (АІЦЦ УКУ), п-1-1-66.12. – С. 1-15.
4. АСУЛ, с. Унів, ф. 15, спр. 1, т. 2. – 289 арк.
5. АІЦЦ УКУ, п-1-1-743.7. – С. 1-123.
6. Возняк Т. Штетли Галичини. – Львів: Незалежний культурологічний журнал «І», 2010. – 442 с.
7. АСУЛ, с. Унів, ф. 15, спр. 43, т. 1. – Арк. 1-14.
8. Див.: За Божі права і людські права: Збірник на пошану о. Еміліяна Ковча // Опрацювала Анна Марія Ковч-Баран; Оформив і приготував Богдан Роман Баран. – Саскатун, 1994. – 180 с.
9. АСУЛ, с. Унів, ф. 15, спр. 43, т. 1. – 1 арк.
10. Lewin K. Przeżyłem. Saga Świętego Jura spisana w roku 1946 / K. Lewin. – Warszawa: Fundacja Zeszytów Literackich, 2006. – 188 s.
11. Інтерв'ю з Ольгою Стацишин від 7.11.2016, с. Унів, Перемишлянський район Львівська область. Інтерв'юер: Ю.Скіра.; Інтерв'ю з Лукією Лесіцькою, 1932 р.н. Записано з уст від 29.09.2011. с. Унів, Перемишлянський район Львівська область. Інтерв'юер: О. Сікорська.
12. АСУЛ, с. Унів, ф. 017, с. 010. – DVD 406-006 від 2.02.2001 р.
13. Схм. Хризантія (Гнатів) Історія Святопокровського монастиря Студійського Уставу на основі спогадів її учасників про першу ігуменю мати Йосифу (Вітер) / Схм. Хризантія (Гнатів) // Наш

- .....
- монастир: Тематичний збірник Святопокровського монастиря Студійського Уставу. – Вип. 4. – С. 8-27.
14. АСУЛ, с. Унів, ф.1, т.2, спр. 2. – 44 арк.
15. АСУЛ, с. Унів, ф. 15, спр. 14, т. 2. – арк. 12.
16. АСУЛ, с. Унів, ф. 15, спр. 14, т. 2. – арк. 19-20.
17. АСУЛ, с. Унів, ф. 15, спр. 14, т. 2. – арк. 15-16.
18. Монастирської хроніка, писана єрм. Теофаном, настоятелем монастиря в Скиті св. Андрея Студійського Уставу в Лужках // Музей народної архітектури та побуту у Львові – спадщина митрополита Андрея Шептицького. Матеріали наукової конференції з нагоди 150-ліття від дня народження Митрополита Андрея Шептицького. – Львів: Колесо, 2016. – 320 с.
19. Схм. Хризантія (Гнатів) Пом'яник Святопокровського монастиря Студійського Уставу / Схм. Хризантія (Гнатів) // Наш монастир: Тематичний збірник Святопокровського монастиря Студійського Уставу. – Вип. 4. – С. 51-59.
20. Схм. Хризантія (Гнатів) Монахині Святопокровського монастиря у советських тюрмах та на засланнях / Схм. Хризантія (Гнатів) // Наш монастир: Тематичний збірник Святопокровського монастиря Студійського Уставу. – Вип. 4. – С. 45-46.
21. Див.: Установи (конституції) Успенської Лаври в Уневі // Типікони. – Т. I. / Редкол.: єрм. Венедикт та ін.. – Львів: Свічадо, 2007. – С.71-110.
22. Див: Чернописька В. Діяльність ігумена Климентія (Шептицького) в період німецької окупації (1941-1944 рр.) / В. Чернописька // Волинські історичні записки: Збірник наукових праць / [Відп. ред. доктора іст. наук, доцента С.М. Міщука]. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2010. – Т. – С. 250-255.; Чернописька В. Роль ігумена Климентія (Шептицького) у житті єврейської спільноти в період німецької окупації (1941-1944 рр.) / В. Чернописька // *Materialy międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji «Innowacje i badania naukowe, jak również ich zastosowanie w praktyce»* (29.05.2012-31.05.2012). – Warszawa, 2012. – S. 59-62.

Skira Yu.R. Sheltering of Faina Lacher by Monks and Nuns of the Studite Rite during the Holocaust

The article studies Faina Lacher rescue by monks and nuns of the Studite Rite during the Holocaust. The author emphasizes Faina Lacher's key life moments, analyzes the role of environment and family relations, observes the stages of hiding, motives of those involved in this process and methods they used. The research particularly focuses on the issues of Faina Lacher's worldview evolution which led to her entering the Holy Protection Monastery of the Studite Rite. The author reaches the conclusion that history of Faina Lacher, owing to different sources, most accurately reveals the participation of the religious communities of the West-Ukrainian Greek Catholic Church in sheltering of Jewish people during German occupation.

Keywords: Holocaust, hiding, sheltering, vocation, monastery, the Studite Rite.

Скира Ю.Р. Укрытие Фаины Ляхер монахами и монахинями Студийского Устава во время Голокоста

В статье описывается спасение монахами и монахинями Студийского Устава Фаины Ляхер во время Голокоста. Автор для освещения этой темы сосредоточился на описании ключевых моментов жизни Фаины Ляхер, анализирует роль среды, родственных связей, прослеживает этапы укрытия, мотивы участников и применяемые ими для этого методы и способы. Более тщательное внимание автор уделяет вопросу эволюции мировоззрения Фаины Ляхер, которое увенчалось вступлением девушки в Святопокровский монастырь Студийского Устава. Автор приходит к выводу, что история жизни Фаины Ляхер благодаря наличию разного рода источников наилучшим образом освещает непосредственное участие монашеских сообществ Греко-Католической Церкви в спасении евреев во время немецкой оккупации на территории Западной Украины.

Ключевые слова: Голокост, укрытие, призвание, монастырь, Студийский Устав.

Статтю подано до редколегії 27.12.2016 р.